

Retkikunnan uskonnollisia kohtaamisia 1700-luvun pohjolassa

Osmo Pekonen: *La rencontre des religions autour du voyage de l'abbé Réginald Outhier en Suède en 1736–1737*. Lapland University Press 2010. 363 s.

Harva väitöskirjamankelin läpikäynyt haluaa aloittaa prosessin alusta, niin palkitsevalta kuin ison työn valmiiksi saattaminen voi lopulta tuntuakin. Vielä harvempi tarttuu aiheeseen, joka on täysin toiselta tieteenalalta. Lisäksi kielivalintana ranska muun kuin romaanisen filologian alan julkaisukielenä on Suomessa omanlaisensa kuriositeetti. Matematiikan dosentti Osmo Pekosen väitöskirjalla *La rencontre des religions autour du voyage de l'abbé Réginald Outhier en Suède en 1736–1737* on silti muutakin kuin kuriositeettiarvoa.

Työ on hyväksytty Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan matkailututkimuksen oppiaineessa, mutta aiheen vuoksi lähestymistapa ja menetelmät ovat pitkälti historian tutkimusta. Pekosen väitöstutkimus tarkastelee uskontojen kohtaamisia ranskalaisen retkikunnan tutkimusmatkalla Ruotsissa, lähinnä Tornionjokilaaksoissa 1736–1737.

Retkikunnan Ruotsiin tulon taustalla on 1700-luvun tiedepiirejä askarruttanut kysymys maapallon muodosta: oliko se navoiltaan litistynyt vai pikemminkin venynyt, kananmunan muotoinen. Tiedettiin, että asia oli selvitettävissä trigonometrian ja tähtitieteen avulla mittaamalla leveyspiirin yhden tai useamman asteen pituus. Ranskan kuninkaallinen tiedeakatemia lähetti tätä tarkoitusta varten kaksi

retkikuntaa, toisen päiväntasaajalle Peruun ja toisen napapiirille, Torniojokilaaksoon. Pohjoista astemittausretkikuntaa johti matemaatikko, tähtitieteilijä ja tutkimusmatkailija Pierre Louis Moreau de Maupertuis ja mukana oli muitakin tunnettuja tiedemiehiä kuten Upsalan yliopiston professori, tähtitieteilijä Anders Celsius.

Koska etenkin Maupertuis'n värikäs elämä ja tieteellinen toiminta ovat olleet jo kauan tutkimusten kohteina samoin kuin retkikunnan kansatieteelliset havainnot – jotka ovat kiinnostaneet ja kiinnostavat edelleen niin kotimaista kuin kansainvälistä tutkijajakaartia –, Pekosen tutkijankatse on kääntynyt retkikunnan vähemmän tutkittuun jäseneen, pappi Réginald Outhieriin (1694–1774).

Outhier on kiinnostava henkilö, sillä paitsi pappina ja sielunhoitajana, hän toimi myös retkikunnan kronikoitsijana. Väitöskirjassa lähteenä käytetään muun muassa Outhierin matkapäiväkirjaa, joka ilmestyi Pariisissa 1744 (suomennettu nimellä *Matka Pohjan perille* vuonna 1975). Kronikoimisen lisäksi tieteestä monipuolisesti kiinnostunut pappi osallistui käytännön maanmittaukseen ja piirsi karttoja. Pekonen on tehnyt ansiokkaasti Outhierin henkilöön liittyvää perustutkimusta Ranskan arkistoissa ja osoittaa väitöskirjassaan joitakin aiempia käsityksiä virheellisiksi. Erityisesti suomalaisia kiinnostanee se, että samaisista ranskalaisista arkistoista Pekonen on löytänyt muun muassa eräitä ennen tuntemattomia karttoja kuten Tornion ja Piitimen kartat.

Väitöskirjan taustalla on Pekosen pitkäaikainen kiinnostus Maupertuis'n ja tämän retkikunnan historiaa kohtaan. Tämä sekä kirjoittajan vankka luonnontieteellinen tietämys tekee tutkimuksen tieteenhistoriallisesta kontekstista erityisen uskottavan. Esimerkiksi kalenterikysymys eli gregoriaanisen, niin sanotun uuden tyylin

käyttäminen Ranskassa ja juliaanisena, niin sanotun vanhan tyylin käyttäminen Ruotsissa ja tämän vaikutus retkikunnan päivämääriin ja liturgisten juhlien viettoon osoitetaan havainnollisesti.

Kalenterikysymys ei ole vähäpätöinen historiallisten ajoitusten kannalta, ja Pekosen väitöskirjassa se liittyy myös tutkimuksen keskiöön, joka on uskontojen kohtaaminen. Valittua näkökulmaa kirjoittaja perustelee ajatuksella, että esimodernissa Euroopassa ihmisen identiteetti rakentui olennaisesti uskonnon pohjalta (s. 56). Toiseen Outhier kuuluu niiden harvalukuisten katolisten pappien joukkoon, jotka vierailivat 1700-luvun pohjolassa (s. 131). Lisänä on ranskalaisten uskonnollinen liikehdintä ennen valistusta (s. 76), mitä Pekonen kontekstoi. On kuitenkin valitettavaa, ettei kontekstoinnissa – vaikka kuinka yleisessäkin – viitata juuri mihinkään tai kehenkään. Kontekstillakin on kontekstinsa! Ruotsin uskonnollisia liikkeitä esitellessä mainitaan sulkuviitteissä sentään muutaman tutkijan teos, mutta ilman sivunumeroita, tyyliin ”(Laine 1996)”. Läpi teoksen viitustekniikka on epätasaista: välillä viitteet ovat hyvinkin seikkaperäisiä, kun toisaalla niitä ei ole lainkaan.

Käytännössä uskontojen näkökulma keskittyy lähinnä katolisen ja luterilaisen maailman eli ranskalaisten ja ruotsalaisten/suomalaisien kohtaamisiin. Matkalla Outhier havainnoi jonkin verran esimerkiksi Tukholman katolista ja kreikkalaiskatolista yhteisöä sekä näiden kirkkorakennuksia, mutta pohjoisessa oleskelun aikana ”lappalaisten” tavat tai uskonto eivät Outhierin juurikaan kiinnosta (s. 212) tai hän ei halua puhua niistä poliittisen tai uskonnollisuuden korrektiuden vuoksi (s. 297).

Kuten tekijä johtopäätöksissään toteaa, uskontoa on käytetty luenassa eräänlaisena kulttuurisena avaimena, joka avaa perspektiivejä

aikakauden ymmärtämiseen (s. 294). Kirjoitetun lähdemateriaalin suhteellista niukkuutta korvaa tässä semioottinen lähestymistapa, jonka Pekonen ilmoittaa toiseksi menetelmäkseen historiallisen lähestymistavan ohella (s. 23). Semiotiikan käytöllä tekijä tarkoittaa esimerkiksi pyrkimystä seurata joitakin historiallisia linjoja nykyhetkeen saakka, runsasta kuvien käyttöä samoin kuin sellaisen ”epätavallisen” lähdemateriaalin käyttöä kuin matkaesitteet, lastenkirjat ja sarjakuvat. Semioottista lähestymistapaa tekijä perustelee kulttuuriperintö- ja matkailuintresseillä: erilaiset merkit, ilmentymät ja representaatiot kiinnostavat turisteja.

Myös jotkut retkeen liittyvät sivupolut, kuten Planströmin siskoksen tarina (*l'affaire des deux "Lapones"*), linkitetään kokonaisuuteen, vaikka ne eivät varsinaisesti pappi Outhieriin liitykään. Retkikunnan mukana Pariisiin halunneiden siskosten tragikoomisetkin vaiheet analysoidaan myös uskonnon kannalta, vaikka aikanaan skandaalinkyriäinen juttu sisältää paljon muitakin aspektoja. Joka tapauksessa tapauksen käsittely väitöskirjassa nostaa retkikunnan toiminnan inhimillisen tason esiin ja osoittaa tekijän kokonaisvaltaista paneutumista aiheeseen.

Vaikka tekijä sitoutuu pikemminkin soveltavaan (käytännölliseen tai empiiriseen) kuin teoreettiseen semiotikkaan, mistä edellistä usein harjoitetaan ilman semioottista teoria- ja käsitekehystä, olisi opinnäytetyössä voinut problematisoida sen käyttöä syvällisemmin. Tekijä viittaa lyhyesti matkailun ja matkojen semiotikkaan (*sémiologie des voyages et du tourisme*) ja luettelee joitakin tähän liittyviä keskeisiä tutkijoita, mutta ei tartu näiden tarjoamiin käsitteisiin kuten pyhiinvaellukseen (esim. Graburn 1977, Allcock 1988), rituaaliin (Cohen 1987) tai liminaaliin (Van Gennep 1909) eikä esitellessä asiaan liittyvää uudempaa

tutkimusta, esimerkiksi matkailun antropologiaa. Sen sijaan tekijä puhuu monumenteista ja muistin paikoista (*lieux de mémoire*) ja näiden ”pyhittämisestä” mainitsematta kuitenkaan Pierre Noraa tai ”muistamisen politiikan” tutkimustraditiota.

Varsinkin työn jälkimmäisen osan voi nähdä semioottisena osiona, missä esitellään yhtäältä retkikunnasta säilyneitä jälkiä, toisaalta varta vasten rakennettuja muistomerkkejä. Kuva-aineisto on poikkeuksellisen runsasta ulottuen hautakivistä postimerkkeihin, ja sen kerääminen on varmasti ollut mittava työ. Historioitsijan silmissä kuvalähteiden puutteellinen merkitseminen kuitenkin syö kuvamateriaalin arvoa lähteenä. Laajempi pohdinta siitä, mihin retkikunnan muistoa milloinkin on haluttu ja halutaan kiinnittää ja miksi, olisi tässä yhteydessä ollut relevanttia. Osa kuvista jää irrallisen, vaikkakin sinänsä mielenkiintoisen ”kuvituksen” asemaan. Sen sijaan tutkija esittelee esimerkkejä ulkomailta ja ideoi vastaavia matkailukäyttöön Tornionjokilaaksoon, mikä lienee matkailun väitöskirjassa sallittua.

Varsinaista väitettä tai eksplisiitistä tutkimuskysymystä en kirjasta löytänyt, ellei sellaiseksi lueta matkan yksityiskohtaista kuvaamista alkuperäislähteiden pohjalta keskittyen erityisesti uskonnollisiin kohtaamiin sekä näiden historiallista kontekstointia ja reseptiota myöhempinä aikoina. Tulkitessaan uskonnollisten kohtaamisten kerontaa Pekonen päätyy jonkinlaisen tieteellisestä uteliaisuudesta ja Tornionjokilaakson paikallisyhteisön vastavuoroisuudesta kumpuavan suvaitsevaisuuden olemassaoloon.

Tutkimus toimii mainiosti retkikunnan historian ja siihen liittyvien ”muistojen” käsikirjana ja on ehdottomasti kulttuuriretki. Se tuo uutta tietoa niin pappi Outhierista kuin retkikunnan kulttuurisista kohtaamisistakin sekä avaa mah-

dollisuuksia aiheen laajemmalle matkailulliselle hyödyntämiselle. Teos on väitöskirjaksi vetävästi kirjoitettu ja paikoitellen jopa viihdyttävä. Se ansaitsisi tulla julkaistuksi suomeksi, mahdollisesti myös tietokirjana.

– SUSANNA NIIRANEN